

A TÉRSÉG REJTŐZKÖDŐ TÁJI ÉRTÉKEI

8.2. Az egyedi tájértékek típusai

„Egyedi tájértéknek minősül az adott tájra jellemző természeti érték, képződmény és az emberi tevékenységgel létrehozott tájalkotó elem, amelynek természeti, történelmi, kultúrtörténeti, tudományos vagy esztétikai szempontból a társadalom számára jelentősége van” (1996. évi LIII. tv., MSZ 20381:1999).

Az egyedi tájértékek nem védett értékek, de változatosabbá, értékesebbé teszik a településeket, mert őrzik a helyi lakosság történelmét, hagyományait és természeti sajátosságait. Sajnos az egyedi tájértékek nagy része Magyarországon még nincs maradéktalanul nyilvántartásba véve. Az értékek kataszterezésére vonatkozó első hazai szabvány az MI-13–25:1992 Műszaki Irányelv volt, amelynek továbbfejlesztett változata az 1999-ben közzétett MSZ 20381:1999 szabvány. Ezt követően 2009-ben módosították az egyes tájérték kategóriákat (MSZ 20381:2009). A tájértékek elmélyültebb felvételezését, kataszterezését a 2012. évi XXX. törvény a magyar nemzeti értékekről és a Hungarikumokról írja elő. E törvény kinyilvánítja, hogy a magyar nemzeti értékek és azokon belül a hungarikumok megőrzendő és egyedülálló értékek, amelyeket az összetartozás, az egység és a nemzeti tudat erősítése érdekében össze kell gyűjteni és megfelelően dokumentálni. Az értékvédelem alapjául szolgáló dokumentációt a szigorú nyilvántartás és kutathatóság szabályai szerint meg kell őrizni, az értékeket pedig ápolni, védelmezni és támogatni kell. A törvény előírja, hogy örökségünket, a magyar kultúra évezredes értékeit, a magyarság szellemi és anyagi alkotásait, ember alkotta és természet adta értékeit átfogó értéktárban kell összesíteni. Megkezdődött tehát hazánkban a Magyar Értéktár elkészítése, mely a települési, a tájegységi, a megyei és az ágazati értéktárakat, valamint a külhoni magyar közösségek értéktárait összesítő legteljesebb gyűjtemény lesz.

E folyamat miatt van tehát kiemelt jelentősége a települések egyedi tájérték kataszterezésének a mi térségünkben is. Az alábbiakban az egyedi

HIDDEN LANDSCAPE VALUES OF THE REGION

8.2. The types of unique landscape values

„The natural values, formations typical for the given landscape, and landscape elements created by human activity, that has significance for the society from a natural, historical, cultural, scientific or esthetical view can be classified as unique landscape value” (Act LIII of 1996, Hungarian Standard (MSZ) 20381:1999).

Unique landscape values are not protected values but they diversify the settlements because they refer to the history, traditions of local population as well as natural monuments. Unfortunately in Hungary the majority of the unique landscape values are not yet fully registered. The first standard regarding the inventory of values was the Technical Directive MI-13-25:1992, the improved version of this was the standard MSZ 20381:1999 published in 1999. Later in 2009 the unique landscape categories were modified (MSZ 20381:2009). The detailed registration and inventory of landscape values was prescribed in the Act XXX of 2012 on the Hungarian national values and so called Hungaricums. This Act declares that the Hungarian national values, and within these the Hungaricums, are unique values to be protected; they must be collected and properly documented to strengthen the togetherness, unity and national consciousness. The documentation being the basis of the value protection must be kept according to the rules of strict register and researchability and these values must be ensured, protected and supported. The Act provides that our heritage, the thousand-year-old values of Hungarian culture, the intellectual and material products of Hungarians, values, both man-made and natural, have to be summarised in a comprehensive depository. With this the building up of the Hungarian Depository started and it will be the most comprehensive collection collating all the settlement, regional, county and sectorial depositories including those of foreign Hungarian communities.

Because of this process the inventory of unique landscape values of the settlements has

tájértékek főtípusait (kultúrtörténeti egyedi tájértékek, természeti egyedi tájértékek, tájképi egyedi tájértékek), altípusait és fajtáit különítjük el, mégpedig az MSZ 20381:2009 útmutatásai szerint (Kiss et al. 2011, Kelényi – Dobos, 2013).

A kultúrtörténeti egyedi tájértékek főtípusába tartoznak a településsel kapcsolatos egyedi tájértékek, a közlekedéssel, szállítással kapcsolatos egyedi tájértékek, a termeléssel kapcsolatos egyedi tájértékek és az egyéb emberi tevékenységhez, eseményhez kapcsolódó egyedi tájértékek.

special significance in our region. In the following section we will separate principal and, sub-types and varieties of unique landscape values (cultural, natural and landscape unique landscape values) in accordance with the guidance of the standard MSZ 20381:2009 (Kiss et al. 2011, Kelényi – Dobos, 2013).

The following can be classified as **principal cultural unique landscape value**: urban unique landscape values, those related to traffic and transport, to production or to other human activities or events.

8.5. ábra. Nagytálya, Trianon emlékmű (fotó: Dobos Anna)

Figure 8.5. Nagytálya, Trianon monument (photos by Anna Dobos)

8.6. ábra. Cserépfalu, Református templom (fotó: Dobos Anna)

Figure 8.6. Cserépfalu, Calvinist church (photos by Anna Dobos)

8.7. ábra. Cserépfalu, emlékmű (fotó: Dobos Anna)

Figure 8.7. Cserépfalu, monument (photos by Anna Dobos)

8.8. ábra. Egerszalók, templom (fotó: Dobos Anna)

Figure 8.8. Egerszalók, church (photos by Anna Dobos)

8.9. ábra. Egerszalók, Szűz Mária szobor (fotó: Dobos Anna)

Figure 8.9. Egerszalók, Holy Virgin sculpture (photos by Anna Dobos)

8.10. ábra. Egerszalók, harangláb (fotó: Dobos Anna)

Figure 8.10. Egerszalók, bellfry (photos by Anna Dobos)

A településsel kapcsolatos egyedi tájértékek sorába sorolhatjuk a mindennapi élettel kapcsolatos építményeket, állandó művészi alkotásokat (pl.: kastély, kúria, tájház, köztéri szobor, stb.), a birtokjeleket (pl.: határdomb, határkő, határárok, határmezsgye, stb.), a kultikus, szakrális építményeket (8.6 – 8.10 ábra), alkotásokat és helyszíneket (pl.: templom, kolostor, kápolna, remetelak, szentháromság szobor, stb.), a temetkezéssel kapcsolatos építményeket, művészi alkotásokat (pl.: temető, sírkő, fejfá, kopjafa, stb.), a védelemmel kapcsolatos létesítményeket (pl.: vár, erőd, sánc, stb.), a földméréssel kapcsolatos létesítményeket, valamint a zöldfelületi létesítményeket és objektumokat (pl.: park, vadaspark, kastélykert, fasor, stb.).

A közlekedéssel, szállítással kapcsolatos egyedi tájértékek közé sorolhatjuk az utakat, útvonalakat, az útvonalakat összekötő létesítményeket, illetve a közlekedéssel, szállítással kapcsolatos építményeket, épületeket.

A termeléssel kapcsolatos egyedi tájértékek felmérése során az alábbi értéktípusokat vételezzük fel: erdő- és vadgazdálkodással kapcsolatos egyedi tájértékek, agrártörténeti egyedi tájértékek, ipartörténeti egyedi tájértékek, bányászattal kapcsolatos egyedi tájértékek és vízhasználattal, vízgazdálkodással kapcsolatos egyedi tájértékek.

Az egyéb emberi tevékenységhez, eseményhez kapcsolódó egyedi tájértékek kategóriájába soroljuk a történelmi vagy kulturális eseménnyel, illetve jelentős személlyel kapcsolatos, valamint a turizmushoz, természetjáráshoz és a vendéglátáshoz kapcsolódó egyedi tájértékeket (8.7. ábra).

A **természeti egyedi tájértékek** főtípusába tartoznak a földtudományi egyedi tájértékek (geológiai, geomorfológiai, talajtani, víztani egyedi tájértékek, Dobos et al., 2001) és a biológiai egyedi tájértékek (növényegyed, növénycsoport; élőhely típusok; állatok tartózkodására szolgáló helyek).

A földtudományi egyedi tájértékekben belül, a geológiai egyedi tájértékek felméréseivel ismertté válhatnak a települések vulkáni, üledékes és metamorf kőzet feltárásai, ásvány-előfordulásai, ősmaradványai és földtani szerkezeti feltárásai (8.11. ábra). A geomorfológiai egyedi tájértékek magukban foglalják a települések vulkáni eredetű formáit, gyűrt és töréses-vetődéses formáit; a folyóvizek, a szél, a tömegmozgások működéséhez kapcsolódó felszíni formákat; a karsztfarmákat;

As urban unique landscape value the following could be ranked: structures related to everyday life, permanent artefacts (for example castle, chateau, country house, public sculpture, etc.), possession signals (for example: border hill, hoar stone, border ditch, borderline, etc.), cultic and sacred buildings (Figure 8.6. - 8.10.), creations and scenes (for example: church, monastery, chapel, hermit's home, Holy Trinity statue, etc.), buildings and artefacts related to burial (for example: cemetery, gravestone, headstone, plaque, etc.), facilities related to defence (for example: castle, fortress, rampart, etc.), facilities connected to land surveying and facilities and objects on green surfaces (for example: park, wildlife park, castle garden, alley, etc.).

Unique landscape values related to traffic and transport are roads, routes, facilities connecting routes and also constructions and buildings connected to traffic and transport.

When surveying unique landscape values related to production we reckon with the following types of values: landscape values connected to forestry and wildlife management, to agricultural history, to industrial history, to mining and to use of water and water management.

The following unique landscape values can be classified as related to human activity or event: unique landscape values connected to historical or cultural events, or to a remarkable person, to tourism, touring and catering (Figure 8.7.).

The following belong to the main category of **natural unique landscape values**: unique values of earth sciences (geological, geomorphological, soil science, water unique landscape values, Dobos et al., 2001) and biological unique landscape values (single plants, group of plants; types of animal habitat).

Within the unique values of earth sciences, by surveying the geologically unique landscape values, exposures of igneous, sedimentary and metamorphic rocks in settlements will become known, also including the occurrence of minerals and fossils (Figure 8.11.). The geomorphological unique landscape values cover the landforms of volcanic and tectonic origin; landforms connected to river and wind action and mass movements; karst features; landforms connected to particular rocks; landforms of complex origin and special microforms (Figure 8.12.). The unique landscape values of soil science include soil profiles typical

8.11. ábra. Szarvaskő, bazalt párnalávák (tenger alatti vulkanizmus hagyatéka) (fotó: Szőnyi György)

Figure 8.11. Szarvaskő, basalt pillow lavas (remnants of the volcanic activity under the sea level) (photo by György Szőnyi)

a sajátos kőzetminőséghez kötődő felszíni formákat; a komplex eredetű felszínformákat és a speciális mikroformákat (8.12. ábra). A talajtani egyedi tájértékek az adott tájra, településre jellemző talajszelvényeket tárják fel, így láthatóvá válnak a talajtani folyamatok felszíni bélyegei és a talajmintázat. A víztani egyedi tájértékekhez sorolhatjuk a forrásokat, valamint a folyóvízhez és az állóvízhez kapcsolódó képződményeket.

for the settlement that makes the traces of soil processes and patterns visible. Unique landscape values related to water are springs, watercourses and standing waters.

Under biological unique landscape values forest stands, groups of trees, landmark trees, shrub strips are classified as single plants and groups of plants (Figure 8.13. and 8.14.). Further to these some habitats can be recorded here, such as

8.12. ábra. Egerszalók, tetaratta lépcsők az édesvízi mészkő kiváláson (fotó: Dobos Anna)

Figure 8.12. Egerszalók, brimstones of travertine (photo by Anna Dobos)

8.13. ábra. Verpelét, mocsár (fotó: Dobos Anna)

Figure 8.13. Verpelét, marsh (photo: Anna Dobos)

A biológiai egyedi tájértékek körében az egyes erdőrészeket, erdősávokat, facsoportokat, jellegfákat, cserjesávokat és mezsgyéket a növényegyed és növénycsoport kategóriába sorolhatjuk (8.13. – 8.14. ábra). Ezen kívül felvételezhetőek az egyes élőhelyek is, mint pl. mocsarak, mocsárrétek; lápok; hegyvidéki gyepek; szikesek; homoki

marshes, marsh meadows; morasses; mountain swards; saline; sandy rocky swards; loess steppes; forest-steppe mosaics; broadleaved forests; coniferous forests; abandoned orchards, vineyards, etc. Besides the vegetation, feeding, dwelling and breeding places of colonies of animals can be surveyed.

gyepek; sziklagyepek; löszgyepek; erdő-gyep mozaikok; üde lomboserdők; fenyőerdők; felhagyott gyümölcsösök, szőlők, stb. A növényzet mellett a településeken felmérhető az állatok táplálkozó helye és fészke, fészektelepe is.

A **tájképi egyedi tájértékek** közé tartoznak a **kilátópontok** egyedi vagy jellegzetes látványképpel és a **vonalas jellegű kilátóhelyek** egyedi vagy jellegzetes látványképpel. A kilátópontok, „látókövek”, kilátótornyok, panorámutak és panoráma sétautak felmérése történhet meg ezen értékek kataszterezése során. A környező látképet és településképet feltáró kilátópontok és panoráma sétautak kijelölése az ökoturisztikai fejlesztések alapját is szolgálhatja.

Landscape unique landscape values are viewpoints having a unique or typical view and the linear type viewpoints with unique or typical views. The survey of lookout points, rocks, towers, panoramic roads and panoramic walking tracks can be recorded in the inventory. The lookout points and panoramic walking tracks open up views of the environs and settlements and create the basis for eco-touristic developments.

8.13. ábra. Cserépfalu, Mária fa
(fotó: Dobos Anna)

Figure 8.13. Cserépfalu, Mária tree
(photo: Anna Dobos)

